

EĞİTİM VE POLİTİK GELİŞME

Dr. Niyazi KARASAR*

Bir toplumdaki politik gelişmişlik düzeyi, o toplumun sıhhati (başarısı) hakkında iyi bir gösterge olabilir. Duverger (1963, s. 142), "Siyasi Rejimler" adlı eserinde Durkheim'in şu görüşüne katıldığını ifade etmektedir :

...Sağlam cemiyetler siyasi meselelerle hiç meşgul olmazlar. Çünkü bu meseleleri halletmişlerdir. Bunun aksine, şayet hükümetin şekliyle, onun yetkileriyle ilgili münakaşalar fikirleri meşgul edip onları bölmek üzere Anayasa Hukuku kitaplarının tozlu sayfaları arasından dışarı çıkıyorsa ... hiç yanılmadan o cemiyetin hasta olduğu teşhisini koyabiliriz.

Böyle bir ölçüt ile, Türkiye ve benzeri pek çok ülkenin birer "hasta toplum" olduğu sonucuna varılabilir. Zira bu ülkeler sık sık "rejim bunalımları" ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Politik bakımdan az gelişmişlik bir "sonuç" olup, asıl önemli olan bu sonucu yaratan "nedenlerin" saptanabilmesidir. Bu "nedenler" ortaya çıkarılmadan politik gelişmeyi bilinçli olarak etkilemek mümkün değildir. Ancak, belli bir sonucu, olgu'yu, oluşturan pek çok etken faktör vardır. Bunların ayrı ayrı tanımlanması da oldukça güçtür.

Bu yazıda, politik gelişmeyi etkilemesi muhtemel değişkenlerden sadece "eğitim" üzerinde durulmuştur. "Eğitim" de aslında çok genel bir kavram olduğundan bunun da sınırlanarak sadece "okul içi-formel-eğitim" anlamında kullanılması uygun görülmüştür. Bu ikinci sınırlamanın iki önemli nedeni vardır. Bun-

* A. Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Kürsüsü Öğretim Görevlisi.

lardan birincisi, gelişmekte olan ülkelerde formel eğitim kurumları dışındaki modern müesseselerin henüz gelişmemiş oluşu veya hiç olmayışıdır. İkinci neden ise, formel eğitimin politik etkilerini incelemek bile zor bir iş iken, formel eğitim dışındaki çabaların değerlendirilmesindeki teknik güçlüktür. Ancak bu şekilde ileri sürülecek görüşlerin kısmi kalması da kaçınılmazdır.

Eğitimin Üç Yönü

Planlama açısından, eğitimin toplum için üç yönü (fonksiyonu) olduğu kabul edilir. Bunlar : (Karasar, 1971)

1. Mesleki
2. Sosyal ve
3. Politik yönlerdir.

Eğitilmiş kişilerin, ekonominin gerektirdiği ve kendi ilgi ve yetenekleri ile bağdaşan, çeşitli mesleklerde çalışabilmek için uygun bilgi ve beceri ile donatılmış olmaları beklenir. Son yıllarda eğitimin her düzeyinde mesleki uğraşılara ağırlık verilmesi bu anlayışın en belirgin bir örneğidir.

Eğitimin sosyal yönü, sosyal bütünlüğün ve kaynaşmanın sağlanması ile ilgilidir. Çeşitli sosyal, ekonomik ve etnik sınıflardan gelen bireylerin aynı çatı altında ve "eşit" haklarla öğrenim görmeleri eğitimin bu amacını gerçekleştirmeye çalışan önemli bir uygulamadır.

Eğitimin politik yönü ise kısaca "iyi vatandaş yetiştirmektir" şeklinde ifade edilebilir.

Eğitimin üç yönünü birbirinden ayrı düşünmeye ne gerek ve ne de imkân vardır. "Eğitilmiş" bir kimsede bunların her üçü de dengeli bir şekilde bulunmak zorundadır. Ancak, herbirinin daha bilinçli olarak planlanabilmesi için böyle bir kuramsal ayırımda yarar vardır. Bu yazıda işlenen yön, eğitimin politik yönüdür.

Siyasî Rejim ve Eğitim

Eğitim, genel anlamda, "modernleşmenin anahtarı" olarak kabul edilmektedir. Bu modernleşme, ekonomik ve sosyal olduğu kadar politik hayatta da söz konusudur.

Eğitim ile siyasî rejim ilişkilerinin araştırılması, insanların ilgisini çekmesi, yeni değıldir. Özellikle Plato'dan beri üzerinde

önemle durulan bir konudur bu. Son yıllarda yapılan çalışmalar-
dan elde edilen sonuçlar oldukça ilginçtir. Coleman (1965) ve ar-
kadaşları tarafından yapılan araştırma ve geliştirilen kuramsal
modeller "Education and Political Development" adlı eserde top-
lanmıştır.

İster "demokratik", ister çeşitli "baskı rejimleri" ile yönetili-
yor olsun, eğitim, ekonomik ve sosyal gelişme çabasında olan her
toplum için büyük önem taşımaktadır. Rejimin şekli bunu etki-
lemez. Dünyada "eğitim" ve "ekonomik gelişme" bakımından
(hiç değilse nicel olarak) benzer düzeylerde olan ve fakat rejim
bakımından zıt kutuplarda bulunan pek çok ülke vardır. Şu ka-
darla ki, eğitim düzeyinin düşük olduğu toplumlarda baskı rejim-
leri daha kolay yerleşebilmektedir.

Çeşitli politik bunalımların önemli nedenlerinden bir kısmını
"eğitim" ile "siyasi rejim" arasındaki tutarsızlıklarda aramak
gerekir. Bu tutarsızlık daha çok, eğitimin muhteva (içerik) ve
yönteminden ileri gelmektedir. Her rejim vatandaşlarına kendi
politik amaçlarına uygun davranışlar kazandırmak zorundadır.
Bu "*politik kültür*", bireylerin içinde buldukları rejimi tanıma-
larını, kendi yetki ve sorumluluklarının neler olduğunu bilmeleri-
ni ve bu konuda gerekli düşünce ve davranış alışkanlıkları kazan-
malarını içerir. Böyle bir politik kültürün geliştirilmesi ise, an-
cak eğitim düzeninin bütünüyle bu davranışların gelişmesine uy-
gun bir yaşantı sağlaması ile mümkündür. Hemen her toplumda,
eğitimin politik yönü üzerinde durulmakla beraber bu çabalar
çoğu kez makro düzeyde kalmakta, Anayada veya Kalkınma Plan-
larından dershanelere inmemektedir. Ancak şu kadarı söylene-
bilir ki, baskı rejimleri bu konuda daha başarılı olmakta, eğitimi
politik amaçlarla daha etkili bir şekilde kullanma çabalarında
daha bilinçli davranmaktadırlar. Çeşitli "demokratik" rejimler-
de, özellikle gelişmekte olan toplumlarda (ne kadar demokratik
oldukları henüz tartışma konusu olmakla beraber) eğitimin po-
litik yönü "milliyetçilik" ve "demokrasi" gibi genel kavramların
tekralanması dışında kendi haline bırakılmakta veya bu amaçla
harcanan çabalar çoğu kez özlenen veya içinde bulunulan "de-
mokratik rejim" ile ters düşmektedir.

Demokratik rejimlerde "politik eğitim", çeşitli baskı rejim-
lerinde olduğu gibi "doğma"ların empoze edildiği bir düzen için-

de gerçekleşemez. Atatürk'ün de ifade ettiği gibi, demokraside "hakimiyet milletindir." Bu görüş kuvvetini tabiattan almaktadır; ve o kadar güçlü olmasının nedeni de budur zaten. Atatürk bunu söylemekle kalmamış onun en hararetli uygulayıcısı durumunda Modern Türkiyede çok parti denemelerini teşvik eden, başlatan bir kimse olmuştur. İdeolojik kalıplaşmaya karşı çıkmış, böylece de "liberal" veya "bilimsel" denen ortamın ve yaklaşımın savunucusu olmuştur. Böyle bir ortamda, bireylerin düşünerek, tartışarak ve deneyerek "en iyi"ye ulaşmaları en kestirme yol olarak kabul edilmektedir. Politik sorunlarını henüz çözememiş olan Türkiye ve benzeri ülkelerde, eğitim düzenlerinin kendilerine düşen görevleri yaptıkları söylenebilir mi? Herhalde cevap müsbet ve iç açıcı olmayacaktır. En üst düzeyde bile, çeşitli görüş ayrılıklarının kişisel düşmanlıklara yol açtığı bir ortamda "demokrasi" nin gerektirdiği politik eğitimin başarılı olduğu savunulamaz. Mademki eğitim ile kişilerin daha ussal olmalarının sağlanabileceği varsayılmakta, o halde aslında "en ussal bir rejim" olarak bilinen "demokrasi" için gerekli politik eğitim de rahatlıkla sağlanabilmelidir. Sağlanamıyorsa bunun nedenleri üzerinde durmak gerekir.

Türkiye'de on yıl ara ile (1960 ve 1970 de) tekrarlanan bir araştırma ile öğretmenlerin (orta kısmı bulunan resmi liselerde tam zamanlı çalışan öğretmenlerin) mesleki çalışmalarında isten-dik ve istenmedik davranış yönelimleri saptanarak sonuçlar "On Yıl Öncesine Kıyasla Öğretmen Davranışları" adlı rapor ile yayınlanmıştır. Bu araştırmaya göre: (Ertürk, 1970, s. 55)

Öğretmen davranışlarının birçok hususta yeterince demokratik olmadığı ve yetersizliklerin 1960'a kıyasla manidar derecede arttığı görülmektedir. Öte yandan diktaya yönelişe işaret sayılabilecek bazı davranışlarda ... manidar artış görülmektedir.

Böylece "demokrasi ve dikta" ile ilgili olumsuz davranış değişiklikleri aynı zamanda "doğmatizm" in de artması sonucunu doğurmuştur (Ayn.).

Bu bulguların geçerli olduğu kabul edilirse, Türkiye'de uygulanan eğitim düzeninin "demokrasinin" gerektirdiği "politik eğitim" i vermekten çok uzak olabileceği de kabul edilmelidir. Kabul edilmesi gereken diğer bir gerçek de, bugünkü öğretmenleri yetiştiren bu uygulama aynen devam ederse, eğitimin politik

gelişmeye katkısı bakımından gelecekte ümitli olmak olanağının da çok az olacaktır.

Kritik Bir Aşama

Toplumdaki eğitilmiş kimselerin politik davranışlarına bakarak eğitim dizgesini (sistemini) irdelerken, “eğitim düzeyi”nin ve “eğitim eşitliği”nin de dikkate alınması gerekir. Türkiye gibi, gelişmekte olan toplumların çoğunda halkın yarısına yakın bir bölümü formel eğitimden geçmemiş olup, eğitim görmüşler de çoğu kez ekonominin gereksinmelerine uygun alanlarda yetişmemişlerdir. Ancak, henüz toplumun bütün kesimlerini içine almamakla beraber sayısal gelişmenin küçümsenemeyeceği de muhakkaktır. Örneğin, Türkiyede 1927 lerde % 10 olan “okumuşlar” oranı 1972 lerde % 55 e çıkmıştır. Toplam nüfusun ancak % 25-30 kadarının şehirlerde yaşadığı bilindiğine göre okumuşların sosyo-ekonomik kökenleri bakımından gösterdikleri dağılım da 1927 lereden çok farklıdır. Bu değişiklik ile politik hayatta bir “SEY-YALİYET ve DENGESİZLİK” belirir. Zira: (Coleman, 1965)

1. Elit (seçkinler) tabakasının evvelce sahip olduğu eğitimin gittikçe değerinden kaybetmesi (devalüe olması) sonucu bu kesimde bir gerginlik ve huzursuzluk başlar. Kişisel çıkarlar ve mevkilerin korunması açıkça öncelik kazanır.

2. Elit grup içinde, daha doğrusu çeşitli sosyo-ekonomik kökenli yeni elit grup içinde, eğitimin niteliği ve niceliği hakkında anlaşmazlıklar baş gösterir. Her grubun eğitimden beklentileri ve özellikle “eğitim eşitliği” anlayışları farklılaşır.

3. Ekonominin işgücü ihtiyaçlarındaki artış (istihdam artışı) genellikle eğitilmiş insangücündeki arz dan daha yavaş bir tempo ile gerçekleştiğinden, toplumda hızla büyüyen “tatmin edilemeyen okumuş işsizler grubu” doğar. (Bu grubun doğmasında ekonomik gelişme hızı yanında insangücü ihtiyaçlarına uygun olmayan bir eğitim politikasının da etkisi olduğu muhakkaktır.) Bu tatmin edilmemiş grup ile, her toplumda var olan ve tatmin edilmeleri kolay olmayan, “entellektüel grup” üyeleri arasında, “daha iyi bir toplum hayal ve ümidi” ile *doğal* bir işbirliği başlar. Bu birlik, başlangıçta ideal görünen “köklü düzen değişikliği”ne yönelik eylemlerle kendisini gösterirse de sonradan çeşitli çıkar

gruplarının amaçlarına, bilmeden, araç olarak “anarşik olaylara” dönüşebilmek potansiyel ve tehlikesi ile karşılaşabilmektedir.

Bu devreyi bilinçli bir şekilde ve kısa zamanda atlatamayan toplumlarda çeşitli iç huzursuzluklar doğmaktadır. Türkiye'nin de muhtemelen böyle bir kritik aşamada olduğunu söylemek için pek çok neden vardır.

Sonuç

Politik gelişmenin sağlanabilmesi için eğitimden gereği kadar yararlanıldığını söylemek mümkün değildir. Bu durum özellikle “demokratik düzen” özleminde olan “gelişmekte olan ülkeler” için daha geçerli olup; Türkiye'yi de bu genellemenin dışında tutmak olanaksızdır. Sık sık politik bunalımlara sahne olan bu toplumlarda, bütün eğitim düzenini etkileyecek şekilde bir “*POLİTİK EĞİTİM KAMPANYASI*” açılmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Öğretmen ve yönetici kadronun “politik eğitim” konusunda daha duyarlı olmalarını, yetiştirecekleri öğrencilerin “demokratik rejim” için gerekli davranışlara sahip olarak hayata atılmalarını sağlamak amacı ile “eğitim personeli” için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu personeli yetiştiren bütün eğitim kurumlarında “*politik eğitim dersleri*” konularak, bu derslerde işlenen ilkelerin her düzeydeki öğrenim yaşantılarında fiilen gerçekleştirilmesine yardımcı olunmalıdır. Ancak böylece eğitimin politik yönü bilinçli olarak ele alınarak rejim için gerekli “iyi vatandaş” yetiştirilebilir. Bu ise sadece eğitimcilerin işi olarak kalmamalı, siyasal bilimcilerin de sorumluluk alacağı müşterek bir çalışma düzenlenmelidir. Ayrıca, “demokratik eğitim muhteva ve yöntemlerinin” de saptanarak “politik eğitim” başarısının devamlı olarak kontrol ve değerlendirilebilmesi için işlevsel ölçütler geliştirmek zorunluğu vardır.

Ancak, bütün bunlar, politik gelişmeyi etkilemesi muhtemel diğer önemli değişkenlerin dikkate alınmaması şeklinde değil, aksine onları tamamlayıcı, teşvik edici bir unsur olarak anlaşılmalıdır.

SEÇİLMİŞ KAYNAKLAR

Coleman, James S. (editör). *Education and Political Development*. New Jersey: Princeton University Press, 1965.

Duverger, Maurice. *Siyasi Rejimler*. Çeviren Yaşar Gürbüz. İstanbul: Remzi Kitabevi, Kültür Serisi, 1963.

Ertürk, Selâhattin. *On Yıl Öncesine Kıyasla Öğretmen Davranışları*. Ankara: M. E. B. Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 1970.

Karasar, Niyazi. "Eğitim Planlaması Ders Notları", Ankara 1971. (çoğaltma)